

der wetenschappelijk onderwijs voortaan een dankbaar gebruik kunnen maken van de vele informatie die Donners rechtsgeleerde verhandeling in dit opzicht biedt.

R. van der Pluym

J. Perry, *Roomsche kinine tegen roode koorts. Arbeidersbeweging en katholieke kerk in Maastricht 1880-1920* (De Nederlandse arbeidersbeweging XIV; Amsterdam: Van Genep, 1983, 334 blz. f32,50, ISBN 90 6012 571 1).

In tegenstelling tot de pamfletachtige hoofdtitel geeft de ondertitel veel meer aan waarover het gaat in deze studie die de schrijver ook als dissertatie diende aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Het boek geeft een analyse van de confrontatie tussen de r.k. kerk en het socialisme in de praktisch homogene katholieke stad Maastricht. Het gekozen thema in de afgebakende tijd *moet* wel fascineren. Maastricht is immers een van de oudste geïndustrialiseerde centra van het land en in het katholieke Zuiden manifesteert zich in deze stad op zeer krachtige wijze de sociale kwestie. Ontstaan en ontwikkeling van arbeidersbeweging in het algemeen, van socialisme en katholieke reactie daarop in het bijzonder, worden door Perry gedetailleerd besproken. Zijn onderzoek is het resultaat van een indrukwekkende bronnen- en literatuurstudie. De lijst van de geraadpleegde archieven, periodieken, gedrukte en statistische verslagen imponeert.

Nog omstreeks 1880 bestaan er in het katholieke Zuiden geen arbeidersorganisaties. Kerk en bourgeoisie behandelen arbeiders als onmondige paupers. Beide treden het socialisme tegemoet als het rode atheïstische gevaar. Zij vinden elkaar in hun wederzijds belang van het eigendomsrecht en in de toepassing van dwangmaatregelen om het socialisme de wind uit de zeilen te nemen. Vanzelfsprekend krijgt daardoor de ontluikende arbeidersbeweging een anticlericaal karakter. Er ontstaat een gapende kloof tussen kerk en proletariaat - de sociaal-democratie in Maastricht is vanaf de aanvang een proletarische aangelegenheid - temeer daar het sociaal-conservatisme van de geestelijkheid zich uit in paternalisme en zelfs in brute willekeur, zoals onthouding van steun. Hierdoor groeit de kans op succes van de socialistische propaganda, waartegen de kerk niet met een doordachte strategie opereert maar slechts ad hoc reageert. Pas na 1903 rijpt het besef dat de greep op de arbeiders slechts kan worden behouden door het socialisme na te volgen in die zin dat vorming van vakorganisaties wordt nagestreefd die echter in hun bewegingsvrijheid beperkt blijven door de denkbeelden van de 'Limburgse School'. De r.k. kerk verleent alleen haar steun aan sociaal werkende priesters die de dominerende rol van de kerk als uitgangspunt nemen. Kerstening van de maatschappij staat voorop en de rijen moeten gesloten worden in de strijd tegen het socialisme. Is er in deze optie duidelijk een verschuiving te constateren van 'charitas naar arbeidersbeweging' (271), van een herovering van Maastricht is geen sprake. In 1919 doen zelfs negen sociaal-democraten hun intrede in de gemeenteraad. Toch weten socialisme en vakbeweging zich niet onder het juk van het grootkapitaal uit te worstelen; hun successen zijn slechts incidenteel. Nog in mei 1920 krijgen arbeiders na een staking bij de Sphinx, voorheen firma Petrus Regout en Co. wel loonsverhoging, maar hun vakorganisatie wordt niet erkend.

Boeit het onderwerp door zijn probleemstelling, de uitwerking ervan is zondermeer te wijdlopig. Een strakkere betoogtrant en numerieke gegevens over de economische ontwikkeling en sociale emancipatie - het proefschrift bevat geen enkele tabel - zouden het dichtbedrukte boek aanmerkelijk bekort hebben en het zou daardoor aan waarde hebben gewonnen. Opvallend is verder dat vele uitspraken van de schrijver niet worden getoetst.

RECENSIES

Zo zegt hij op bladzijde 43 dat Maastricht in de jaren vijftig een van de hoogste percentages bedeeden had in Nederland, maar hij toont dat niet aan. Op bladzijde 62 wordt Maastricht in de tweede helft van de negentiende eeuw 'een toonkamer van de sociale ellende, door het industriële kapitalisme geproduceerd' genoemd. Dit lijkt mij onjuist. Er zijn vele steden in Nederland in die jaren toonkamers van ellende zelfs *zonder* industrie! Waarom is Maastricht in die periode 'exemplarisch en uniek' (62)? Schrijver noemt terzijde Tilburg, Eindhoven, Nijmegen (268), Den Bosch niet, maar verder ontberen we iedere vergelijkende analyse; relevante literatuur over die steden is niet in de literatuurlijst te vinden. Zo zijn er nog meer voorbeelden te noemen, die afbreuk doen aan het vakmanschap waarvan Perry met deze studie heeft blijk gegeven.

F.A.M. Messing

Joan Hemels, *De krant in bedrijf. 75 jaar samenwerking en samenleving* (Baarn: Ambo, 1983, 336 blz., f49,50, ISBN 90 263 0628 8).

Dit pershistorische geschrift, behorend tot de categorie der gedenkboeken, is uitgegeven in opdracht van de jubilerende Vereniging de Nederlandse dagbladpers. Dat een dergelijke publikatie een wat tweeslachtig karakter kan dragen, weten de vakbeoefenaren maar al te goed. Aan deskundigheid en aan documentatie ontbreekt het de auteur van *De krant in bedrijf* ongetwijfeld niet. Sinds zijn dissertatie over de afschaffing van het dagbladzegel in 1869 heeft hij een aanzienlijk aantal werkstukken op zijn naam gebracht.

Terecht merkt hij in zijn inleidende eerste hoofdstuk op dat er 'ook nogal wat elementen van de bedrijfs geschiedenis' in zijn boek zijn verwerkt (15). Wanneer men let op de vele beschouwingen die aan de ontwikkeling van de grafische techniek, aan de problemen van het advertentie- en reclamewezen, aan die van de persbureaus, aan kwesties als papiervoorziening of abonnementsprijzen, aan de relaties met de andere media in recenter tijd gewijd zijn, dan zal het duidelijk worden hoezeer de zakelijk k-commerciële aspecten van het dagbladbedrijf hier de aandacht gekregen hebben. De schrijver heeft het fraai uitgegeven en geïllustreerde werk mede voorzien van soms uitvoerige citaten (in de marge van de pagina's) uit pershistorische geschriften, waarin op meer principiële zaken als de verhouding van bedrijfsdirectie en (hoofdredactie wordt ingegaan (coryfeeën als P.H. Ritter jr. en D. Hans komen daar aan het woord). Het lijkt soms wel of hier een soort achterhoedegevecht geleverd wordt in het over het geheel vooral de commerciële kanten van de bedrijfstak als richtsnoer nemende overzicht van 75 jaar geschiedenis, al heeft de auteur zijn bloemlezing van uitspraken van anderen dan als 'sierboekje' aan de jubilaris willen aanbieden (10). In deze driekwart eeuw historie bevindt zich de insnijding der jaren 1940-1945, toen de Vereniging de NDP door de bezetter werd geliquideerd om na de bevrijding als NDP 1945 te herrijzen. Maar het thema 'perszuivering' laat Hemels als 'even naargeestig als weinig verheffend hoofdstuk uit de Nederlandse persgeschiedenis van na de Tweede Wereldoorlog' buiten beschouwing (214). We blijven dus verstoken van een verklaring waarom bijvoorbeeld de Holdertkrant *De Telegraaf* tot 1949 (!) niet kon verschijnen. Wel wordt een interessante brief van Colijn uit 1941 geciteerd waarin door de gewezen hoofdredacteur van *De Standaard* de mening wordt uitgesproken dat 'een principieel orgaan niet behoort uit te gaan van een vennootschap of een particulier ondernemer' (215). Hier wordt een kernpunt aangesneden door een figuur die toch wel als 'captain of industry' mag gelden, maar die door bittere ervaring in deze werd geleid. Het duurde nog